

УДК 334.012.64

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-6>**Кириченко Т.Я.**аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-4543-4692>**Kyrychenko Tetyana**
Poltava State Agrarian University

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОУПРАВЛІНСЬКОГО ДИСКУРСУ

У процесі еволюції підприємництва спостерігалось перетворення цього специфічного виду діяльності із індивідуального, окремого в фундаментальне явище сучасного суспільного життя. Його розвиток нерозривно пов'язаний з розвитком державності та формуванням приватновласницьких відносин. На початку ХХ ст. теоретичні основи підприємництва та його ролі в державі зазнають перегляду з боку неокласиків, які акцентують увагу на умови невизначеності, в яких підприємців приходиться приймати рішення, що посилює ризикованість діяльності та обумовлює потребу в заходах державної підтримки підприємництва. Оскільки невизначеність, мінливість і ризикованість є невід'ємними складовими сучасного господарського життя, завдання державної політики підтримки підприємництва набувають все більшої актуальності і потребують постійного перегляду.

Ключові слова: підприємництво, розвиток, державна підтримка, еволюція, теорія, політика.

EVOLUTION OF ENTREPRENEURSHIP THEORY IN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATIVE DISCOURSE

In the process of evolution of entrepreneurship there was observed the transformation of this specific type of activity from an individual, isolated into a basic phenomenon of modern social life. Its development is inextricably linked to the development of statehood and the formation of state relations. In the early twentieth century, the theoretical foundations of entrepreneurship and its role in the state were revised by neoclassicists, who emphasized the conditions of uncertainty, in which the entrepreneur has to make decisions that increase the risk of activity and determine the need for measures of state support of entrepreneurship. Since uncertainty, variability and riskiness are inherent components of modern economic life, the tasks of state policy to support entrepreneurship are becoming increasingly relevant and require constant revision. The article includes the results of the study of the evolution of entrepreneurship theories taking into account the growing role of the state in the regulation of entrepreneurial activity. The article draws attention to the fact that the founders of the theory of state dirigism provided the impetus for the formation of methodological foundations of interaction between government and business. The gradual evolution of state dirigism into the theoretical provisions of Keynesianism was conditioned by the growing importance of the state monetary policy in stimulating entrepreneurship. The reasons for state intervention in economic life are systematized, as well as the main functions of the state in the institutional environment of entrepreneurship support. It is noted that the transformation of the state policy of entrepreneurship support is carried out under the influence of socio-economic changes, in particular, caused by the war, and the periodization of the evolution of entrepreneurship theory is given. It is concluded that there is a need for permanent revision of the components of the state policy of entrepreneurship support in order to improve it. Taking into account the growth of uncertainty and economic risks, and at the current stage of social development it is advisable to strengthen financial support for small and medium-sized entrepreneurship while preserving its economic freedom.

Key words: entrepreneurship, development, state support, evolution, theory, policy.

JEL classification: L26, N01

Постановка проблеми. Дослідження підприємництва як специфічного виду людської діяльності, його економічної ролі та впливу на розвиток держав мають тривалу історію – від античності до нашого часу. Щоразу звертається до аналізу підприємництва і осмислення взаємодії підприємців з державними інститутами спонукає зміна економічних і соціальних умов їх діяльності, технологій і способів виробництва, інформатизація і глобалізація суспільного життя. Невизначеність, яка завжди супроводжувала людське життя, посилилася в умовах інформаційного суспільства, що обумовлювалося фрагментованістю, неструктурованістю, суперечливістю, недостовірністю інформації і суттєво ускладнювало підприємницьку діяльність. Тому формування концептуальних основ державної підтримки підприємництва, насамперед малого та середнього, залишається актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи від Р. Кантільйона [1], який дослідив специфіку отримання підприємницького доходу в умовах ризику, як особливу складову економічної діяльності, спостерігається формування двох напрямів наукових досліджень підприємницького середовища: власне підприємницької діяльності та державного регулювання підприємництва. Значно поглибили знання щодо закономірностей взаємодії держави і підприємців дослідження Дж. Кейнса. Його ідея щодо розвитку державного регулювання як способу стимулювання всіх видів споживання стала провідною у процесі формування систем управління економікою багатьох країн у ХХ сторіччі [2]. Дослідження підприємництва та специфіки його державної підтримки в наукових дослідженнях українських вчених пов'язані з становленням ринкових відносин та їх еволюцією в країні. Аналіз

вітчизняного підприємництва та державного впливу на нього обрано предметом дослідження таких вчених як Т. Лозинська [3], О. Подолянчук [4], В. Небрат [5] та ін. Ними виконано аналіз розвитку підприємництва в Україні на підставі використання методів емпіричного і теоретичного дослідження, окреслено умови розвитку підприємництва з позиції історико-економічної науки.

Проте великий науковий інтерес викликають питання взаємодії держави і суб'єктів малого та середнього підприємництва (МСП) в умовах катастроф, таких як пандемії чи війни, що передбачає перегляд і доповнення теорій підприємництва і публічного управління.

Мета статті полягає в систематизації теоретичних положень щодо розвитку державного управління підприємством та в обґрунтуванні сучасних методів державної підтримки МСП.

Вклад основних результатів дослідження. Початок формуванню наукового напрямку, який згодом отримав назву соціального реформізму, було покладено в роботі Дж. Мілля «Основи політичної економії», де автор описує неспроможності ринку. Не відкидаючи ідеї *laissez-faire*, Мілля доводить безпорадність і вразливість дрібних господарств, особливо фермерських, і наполягає на необхідності розумного втручання держави в економіку. Великі господарства, на думку автора, «...належить особам з найкращою освітою, що може їм дати країна; особам, кваліфікація яких дозволяє їм цінувати наукові відкриття та здатним витримувати ризики дорогих експериментів, а тому є важливою частиною хорошої сільськогосподарської системи» [6, с. 131] (тут і далі перекл. з англ. – Т. Кириченко). Важливим внеском в теорію державного управління є положення Дж. Мілля про функції держави в економіці, які не втратили свого значення до сьогодні. Уряд перебирає на себе деякі функції управління економічним життям, пише Мілля, «...не тому, що приватні особи не можуть це ефективно виконати, а тому, що вони цього не будуть робити» [6, с. 303], і в місцях де тих пір не буде «...доріг, доків, гаваней, каналів, іригаційних споруд, лікарень, шкіл, коледжів, друкарень...» [6, с. 303], поки вони не будуть створені урядом. У 5 книзі "Основ політичної економії", яка має назву "Про вплив уряду", автор наполягає на тому, що політика держави не повинна шкодити підприємству: «Хороший уряд надає допомогу (*підприємцям* – Т. Кириченко) в такій формі, щоб заохочувати та виховувати будь-які прояви духу індивідуальної напруги. Це має бути наполегливе усунення перешкод і заохочення для добровільної діяльності, а також спрямування управління на надання будь-яких можливостей, які можуть знадобитися; грошові кошти уряду мають бути застосовані на допомогу приватним зусиллям, а не на заміну їм...» [6, с. 304].

Ідея державного регулювання підприємництва (державного дирижизму) знаходить відображення в роботах цілого ряду видатних науковців (М. Вебер, В. Зомбарт, Ф. Хайнеман та ін.), серед яких, безумовно, варто виділити науковий доробок Дж. М. Кейнса. В основній його роботі «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» стверджується, що головною рушійною силою в економіці виступає сукупний попит (витрати домашніх господарств, реального сектору економіки та держави), а отже, лише ринковий механізм не здатен збалансу-

вати сукупний попит з пропозицією [2]. Прихильники кейнсіанства наголошують, що для стимулювання економіки повинна використовуватися грошово-кредитна політика держави, яка забезпечує притік інвестицій, причому, на думку Кейнса, не зважаючи на те, що уряди не володіють достовірною інформацією про ринки, в короткостроковому періоді вони здатні вирішувати проблеми зайнятості і економічного розвитку.

У контексті наукової полеміки щодо доцільності втручання держави в економічне життя взагалі і в підприємницьку діяльність зокрема слід згадати також імена М. Вебера, Ф. Хайнемана, Й. Шумпетера, Л. Мізеса, І. Кірцнера, Ф. Хайєка, Р. Солоу, Б.Дж. Долана, Д.Е. Ліндсей та інш., які мали протилежні погляди на взаємодію держави та бізнесу.

Активізація досліджень підприємництва та специфіки його державної підтримки українськими вченими пов'язані зі становленням ринкових відносин та їх еволюцією в країні. З проголошенням незалежності в Україні розгорнулася широка дискусія про роль і специфіку підприємництва в національній економіці. Систематизація основних напрямів дослідження підприємництва та державної підтримки українськими науковцями наведено в табл. 1.

Важливим науковим здобутком вітчизняних учених є осмислення трансформації економічних відносин в країні, що одночасно викликало і трансформацію державної політики. Цілий ряд робіт [7–9] було присвячено вивченню генезису підприємництва, висвітленню особливостей національного соціально-психологічного профілю підприємця, специфіки державного регулювання підприємницької діяльності.

Вивчаючи функції уряду, необхідні для формування сприятливого підприємницького середовища в сучасних умовах, виявлено, що вони значно різноманітніші, ніж просто захист підприємців від зловживань і шахрайства, що проголошувалося прихильниками ліберальної теорії достатнім завданням. Не можна заперечити, що захист особистої свободи та майна підприємця є однією з найважливіших, фундаментальних функцій держави, оскільки незахищеність власності може звести нанівець усі зусилля та жертви, зроблені заради досягнення поставлених цілей. Захист інституту приватної власності, визнання його нерушимості створили в європейських країнах міцне підґрунтя для розвитку підприємництва, насамперед дрібного.

Однак, такими ж важливими є ще ряд функцій, належне виконання яких державою, завжди є корисним для підприємництва:

- створення податкової системи і адміністрування податків. Потрібне наукове обґрунтування податкових ставок і їх диференціації, ще Дж. Мілля писав, що надмірне оподаткування є серйозним економічним злом [6, с. 249–250];

- страхування підприємницьких ризиків, що запобігає банкрутству підприємств;

- фінансова підтримка підприємців в умовах зростання невизначеності, бо в таких умовах окремих суб'єкт не здатний самостійно знайти засоби для самозахисту;

- підтримка підприємницьких ініціатив щодо кооперування та створення асоціацій, але лише в тому випадку, коли такі ініціативи насправді є добровіль-

Таблиця 1

Основні напрямки наукових досліджень підприємництва в Україні 1991–2022 рр.

Напрямок дослідження	Автори	Складові дослідження
Історія підприємництва	О. Вербова, К. Гордіца, Н. Горін, О. Кудласевич, В. Небрат, Н. Супрун	– Історико-інституційний аналіз підприємництва; – форми державного впливу на підприємництво; – ретроспективний аналіз розвитку підприємництва
Теоретичні основи та генезис підприємництва	Н. Тягунова, І. Юрко, В. Колот, Л. Романова, С. Покровський	– теорії підприємництва; – історичні аспекти розвитку підприємницької діяльності; – роль підприємництва в економічному житті суспільства; – принципи та соціально-етичні аспекти підприємництва
Принципи підприємницької діяльності в умовах трансформації економіки	Л. Донець, Н. Романенко, С. Соболев, Т. Лозинська, В. Сизоненко	– принципи та види підприємницької діяльності в умовах трансформації економіки; – структура підприємницької діяльності; – менеджмент підприємництва
Механізми державної підтримки підприємництва	З. Варналій, І. Тирпак, М. Долішній, Т. Лозинська	– умови функціонування підприємств різних організаційних форм; – механізми заснування підприємств; – механізми державної підтримки підприємництва
Правові основи державного регулювання підприємництва	М. Карлін, М. Бойко, А. Співак	– правові засади підприємницької діяльності в Україні; – правові основи організації підприємницьких структур; – державне регулювання підприємництва
Становлення політики державної підтримки підприємництва в аграрній сфері	П. Саблук, Ю. Лупенко, В. Ситник, І. Демчик, В. Андрійчук, М. Дем'яненко, В. Месель-Веселяк, О. Шпичак	– проблеми розвитку аграрного підприємництва; – розробка теоретико-практичних засад забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва; – формування ефективного інструментарію державної підтримки аграрного підприємництва.

Джерело: систематизовано автором за результатами монографічного дослідження

ними. Спонування до кооперування з боку державних органів може бути набагато ефективнішим, ніж «завзяття і ліберальність окремих осіб» [6, с. 302–303];

- підготовка здібних і освічених кадрів для державної служби, які б більш гнучко використовували непрямі методи управління, а не вдавалися до незграбного адміністрування.

Еволюція теорії розвитку підприємництва, виокремлення у її складі питань щодо функціонування малих і середніх підприємств охоплювали різні періоди розвитку суспільства:

- I період (XVII–XX ст.) відбиває спроби науковців пояснити сутність і причини виникнення підприємництва, обґрунтувати принципи і специфіку діяльності малих підприємств, обумовлені переходом до капіталістичного способу виробництва, основою якого є приватна власність. У цей період сформульовані основні дефініції підприємництва, зокрема малого підприємництва, розкрито глибинні джерела підприємницької діяльності в умовах капіталізму;

- II період (перша половина XX ст.) характеризується виокремленням малого та середнього підприємництва із загального підприємницького масиву. Відбувається осмислення його соціальної функції в суспільстві, головним чином через дослідження інноваційності підприємця як його головної риси. Прослідковується відхід від дослідження торговельного підприємництва, дрібного виробництва та підприємництва, зорієнтованого на надання послуг, і збільшення наукового інтересу до підприємництва, заснованого на інтелектуальній діяльності;

- III період (з другої половини XX ст. по наші дні) пов'язаний із формуванням науково-методичних основ розвитку малого та середнього підприєм-

ництва. Стрімко відбувається процес монополізації ринків і створення олігополій, у зв'язку з чим увага вчених зосереджується на вивченні взаємодії малого, середнього та великого підприємництва при зростанні масштабів економічної діяльності.

На жаль, війна суттєво погіршила умови для підприємницької діяльності в Україні, а в багатьох випадках унеможливила ведення бізнесу. Дослідження Advanter Group свідчать, що стан українського малого та середнього бізнесу вказує на стагнацію економічних умов і відсутність перспектив покращення ділового середовища найближчим часом [10]. З початку 2022 р. урядом запроваджено ряд додаткових податкових стимулів для підтримки малого та середнього підприємництва під час війни. Серед головних заходів державної підтримки підприємництва у форс-мажорних обставинах можна назвати [11]:

- запровадження пільгового режиму оподаткування пального (2% від обороту);
- введення єдиного податку для підприємств з об'ємом до 10 млрд грн;
- передбачена добровільність сплати єдиного податку ФОПами I та II груп;
- передбачено звільнення ФОПів I та II груп від сплати ЄСВ, якщо впродовж воєнного часу вони не отримуватимуть доходу;
- дозволено ФОПам II–III груп не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників, який буде сплачуватися із дербюджету;
- з 24 лютого 2022 року власники звільняються від сплати податку за землю, розташовану на територіях, де ведуться бойові дії;
- до завершення воєнного стану скасовано стягнення штрафів за порушення закону про РРО.

Запровадження урядом України ряду заходів, спрямованих на підтримку підприємництва під час війни, свідчить про стрімку інституційну трансформацію державної підтримки підприємництва. Запроваджені стимули і послаблення вимог щодо ведення бізнесу, доступне кредитування, можливості релокації з територій, де ведуться активні бойові дії, та інші заходи дозволяють малому та середньому підприємству функціонувати та зберегти економічний потенціал.

Висновки. Разом із технологічними змінами у виробництві та переосмисленням сутності та значення

підприємництва в економічному житті суспільства, стає очевидною й неідеальність ринку як регулятора економіки. Ідея державного регулювання підприємництва знаходить відображення в роботах багатьох видатних науковців, серед яких варто виділити науковий доробок Дж.М. Кейнса, який став підґрунтям для формування окремого напрямку наукового пошуку, що стосувався державного регулювання підприємництва – кейнсіанства. Окреслені в дослідженні етапи становлення теорії підприємництва і основні функції держави щодо його підтримки вимагають подальшого осмислення з урахуванням реалій воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Cantillon's R. *Essay on the Nature of Trade in General*. London: Variorum, 2015. 530 p.
2. Keynes J. M. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_keynestheoryofemployment.pdf (дата звернення: 25.12.2023).
3. Лозинська Т.М., Кириченко Т.Я. Особливості формування інституційного середовища підтримки малого і середнього підприємництва. Економічний, організаційний та правовий механізм підтримки і розвитку підприємництва: колективна монографія / за ред. О.В. Калашник, Х.З. Махмудова, І.О. Яснолоб. Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2020. С. 53–62.
4. Подолянчук О.А. Діяльність суб'єктів малого підприємництва: нормативно-правовий аспект. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 5. С. 51–60.
5. Небрат В.В. Історія, теорія та перспективи розвитку підприємництва в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 4. С. 144–151. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_16_4_144_uk.pdf (дата звернення 08.12.2023).
6. Mill John Stuart. *Principles of political economy with applications to social philosophy*. Indianapolis/Cambridge : Hackett Publishing Company, Inc., 2004. 350 p.
7. Гордіца К.А. Історико-культурні архетипи господарювання в українській традиції підприємництва. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2015. Вип. 48. С. 126–141.
8. Кудласевич О.М. Українські джерела теорії підприємництва. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2014. 256 с.
9. Подолянчук О. А. Діяльність суб'єктів малого підприємництва: нормативно-правовий аспект. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 5. С. 51–60.
10. Стан та перспективи МСБ в Україні. Результати дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/3/701842/> (дата звернення: 03.11.2023).
11. Тил працює – Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html> (дата звернення: 03.11.2023).

References:

1. Cantillon's R. (2015) *Essay on the Nature of Trade in General*. London: Variorum. (in English)
2. Keynes J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Available at: https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_keynestheoryofemployment.pdf (in English).
3. Lozynska T. M., Kyrychenko T. Ya. (2020) *Osoblyvosti formuvannya instytucijnogo seredovyhha pidtrymky malogo i serednogo pidpryyemnyctva* [Peculiarities of the formation of an institutional environment for supporting small and medium-sized enterprises]. *Economic, organizational and legal mechanism of support and development of entrepreneurship*: collective monograph / under the editorship O.V. Kalashnyk, H.Z. Makhmudova, I.O. Yasnolob. Poltava: "Astraya" publishing house, pp. 53–62. (in Ukrainian)
4. Podolyanchuk O. A. (2017) *Diyalnist sub'yektiv malogo pidpryyemnyctva: normatyvno-pravovyy aspekt* [Activities of small business entities: regulatory and legal aspect]. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*, no. 5, pp. 51–60. (in Ukrainian)
5. Nebrat V. V. (2016) *Istoriya, teoriya ta perspektyvy rozvytku pidpryyemnyctva v Ukrayini* [History, theory and prospects for the development of entrepreneurship in Ukraine]. *Economics and forecasting*, no. 4, pp. 144–151.
6. Mill John Stuart. (2004) *Principles of political economy with applications to social philosophy*. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc. 350 p. (in English)
7. Gorditsa K. A. (2015) *Istoryko-kulturni arxetypy gospodaryuvannya v ukrayinskij tradyciji pidpryyemnyctva* [Historical and cultural archetypes of management in the Ukrainian tradition of entrepreneurship]. *History of national economy and economic thought of Ukraine*, vol. 48, pp. 126–141. (in Ukrainian)
8. Kudlasevich O. M. (2014) *Ukrayinski dzherela teorii pidpryyemnyctva* [Ukrainian sources of entrepreneurship theory]. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine (in Ukrainian)
9. Podolyanchuk O. A. (2017) *Diyalnist sub'yektiv malogo pidpryyemnyctva: normatyvno-pravovyy aspek* [Activities of small business entities: regulatory and legal aspect]. *Economy. Finances. Management: current issues of science and practice*, no. 5, pp. 51–60. (in Ukrainian)
10. Stan ta perspektyvy MSB v Ukrayini. Rezultaty doslidzhenniyat. (2023). Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/3/701842/> (in Ukrainian)
11. Tyl pracuyue – Ukrayina voyuye: pidtrymka biznesu v umovax voyennogo stan [The rear works – Ukraine is at war: business support in the conditions of martial law]. (2022). Available at: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html> (in Ukrainian)

УДК 330.5; 338.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-7>

Смирнова Н.В.

кандидат економічних наук,
Відокремлений структурний підрозділ
«Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету»

Smyrnova Nadiia

Separated Structural Subdivision
«Kryvyi Rih Professional College of National Aviation University»

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ НЕРІВНОМІРНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Багатовекторність і неоднорідність економічного розвитку сучасного світового господарства обумовлює різноманітність темпів економічного зростання національних виробництв, на основі чого створюються передумови формування економік I, II і III світу. Дані закономірності розвитку не виникли у наш час, а є наслідком комплексного впливу низки факторів як суто історико-географічного, так і соціального характеру. Навіть не зважаючи на інтернаціоналізацію господарських зв'язків, дані фактори, виступаючи у формі протиріч, не можуть бути остаточно і повністю подолані в силу їх історичного і соціально-культурного характеру. Натомість, знайдено суто техніко-економічні варіанти подолання таких розбіжностей, як-то трансфер технологій. Відповідно, дана стаття присвячена висвітленню питання причин нерівномірності економічного розвитку країн світу із паралельним описанням можливих варіантів їх подолання.

Ключові слова: економічне зростання, трансфер технологій, нерівномірність, фактори, інновації.

MACROECONOMIC ASPECT OF UNEVENNESS OF ECONOMIC GROWTH

Trends in the development of the world economic system reflect the unevenness and heterogeneity of the formation of the main macroeconomic indicators of individual countries and regions at a given time. This contributes to the division of countries into economies of I, II, III levels in turn. These differences were formed historically on the basis of natural-geographical, climatic, historical-cultural and socio-cultural factors and determined the emergence of the international division of labor. Using the methods of analogies, system analysis, historical analysis, chronology and synthesis, this article conducted a study to determine the causes of uneven economic development of national economies and search for options to overcome it, respectively. It has been established that natural-geographical, historical-cultural and climatic factors are not dominant in determining the causes of differences in GDP growth at a given time. This is taken into account, but is not decisive, since the economies of most countries are open compared to the middle of the 20th century. The determining factors are such factors as the availability of qualified personnel, the development of the scientific and technical complex and the possibility of external technology transfer, supported by appropriate national policies in the field of scientific, educational and technical development of the country. This approach makes it possible to significantly expand the production capabilities of a single country, as well as partially or completely move some of its production to countries with cheaper labor. An example of such a symbiosis of government policy in the field of science, education, technology and production can be the Chinese economy. But these trends are determined not so much by the presence of prerequisites for their development, but by such socio-cultural factors as the mentality of the population of a particular country. It is this factor, against the background of natural-geographical and historical-cultural features, that comes to the fore when determining the vector of economic development of a particular country.

Keywords: economic growth, technology transfer, unevenness, factors, innovation.

JEL classification: E23, E69, F29

Постановка проблеми. Економічне зростання як окремих країн, так і цілих регіонів не є однорідним, що суттєво понижує життєвий рівень їх населення в частині доступу до отримання якісних послуг, в першу чергу медичних і освітніх, а також до матеріальних цінностей, необхідних для забезпечення нормальної життєдіяльності. Дана нерівномірність не є явищем сьогодення, вона формувалася впродовж всієї історії людства, але у XXI ст. стала найбільш помітною, поділивши світ на окремі райони за рівнем економічного зростання. Тому важливим є з'ясування причин цього явища, але не скільки історичних і природно-географічних, скільки тих, що пов'язані із особливостями психології і світосприйняття того чи іншого етносу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нерівномірності економічного розвитку є доволі дослі-

дженим в частині з'ясування природно-географічних причин таких відмінностей. Зокрема, цьому присвячені праці вітчизняних науковців, дослідження яких є достатньо ґрунтовними і узагальнюють дане питання з погляду впливу ресурсної бази на темп приросту ВВП. Зокрема, дане питання розглянуто у роботах Іващенко М.В. і Рудої Д.К. [1], Пустовойт О.В. [2], Смерічевського С. [3], Хайсцької О.П. [4]. Але ними це питання розглядається з точки зору наявності економічних ресурсів, не беручи до уваги ментальність населення.

Метою статті у відповідності до вище зазначеного, є дослідження факторів нерівномірності економічного зростання у прив'язці до динаміки ВВП країн світу.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасний світ в частині господарсько-виробничих і

фінансово-економічних відносин характеризується багатукладністю відповідних процесів і нерівномірністю економічного розвитку як окремих країн, так і цілих регіонів. Дані відмінності не є сучасним явищем, а формувалися протягом всієї історії людської цивілізації і саме на їх основі виник, розвинувся і остаточно стабілізувався міжнародний поділ праці. Певною мірою його поява обумовлювалася поєднанням як природно-географічних і соціально-культурних факторів, так і політикою жорсткого / помірною протекціонізму країн періоду від Античності до сьогодення. Поступово, по мірі ускладнення господарсько-економічних відносин на фоні зростання людських потреб як фактора такого ускладнення, економіки країн почали поступово відкриватися, що також спричинене необхідністю пошуку нових виробничих ресурсів. На даний час майже всі економічні системи національних господарств є відкритими, що дозволяє вільно здійснювати обмін продуктами національних виробництв, але попри ці позитивні можливості ліквідувати нерівномірності економічного розвитку і, відповідно, економічного зростання не можливо. Так, на даний час все ще спостерігається значний відрив у економічному розвитку між низкою країн, у відповідності до чого їх умовно поділяють на країни I, II, і III світу (табл. 1).

Як видно з вище викладеної інформації, першу 5-ку займають країни, що мають достатню кількість природних ресурсів або ж кваліфіковані кадри. У першому варіанті реалізація природних ресурсів чи продуктів їх переробки дозволяє збільшити державні доходи, частина з яких перенаправляє до видобувного, переробного і виробничого комплексу, а частина – на підтримку сфери освіти і науки з метою підготовки працівників для відповідних комплексів (США, Індія, Німеччина). Другий варіант передбачає значні державні інвестиції у освітні і інформаційні технології з метою, як і в першому варіанті – підготовки висококваліфікованих кадрів, паралельно з чим також здійснюються відповідні капіталовкладення у ІТ-сферу і розвиток трансферу технологій.

Найяскравішим прикладом другого варіанту є економіка Китаю, для якої характерним є створення при провідних університетах центрів трансферу технологій, які, до речі, існують і в інших країнах, що займають першу п'ятірку рейтингу, але дещо у іншому форматі. Окрім того, до переваг китайської моделі

трансферу технологій можна віднести його суцільну державну підтримку на всіх етапах його здійснення, а також наявність схеми фінансового стимулювання працівників центрів ТТ. Результативність такої державної політики підкріплюється через створення системи тотальної зайнятості населення не зважаючи на значну автоматизацію виробничо-господарських відносин [8].

Процес розвитку і формування трансферу технологій в Китаї почався у 1988 р. зі створення при пекинському університеті Цинхуа центру трансферу технологій (ЦТТ) (рис. 1). На даний час уряд КНР фінансує структурні підрозділи – ЦТТ, створені при провідних університетах країни.

Виникнення китайської моделі трансферу технологій пояснюється потужним соціально-культурним фактором, згідно якого кожен член суспільства повинен здійснювати внесок у розвиток країни, бути економічно активним, а якщо знаходиться за межами країни, то створювати місцеві діаспори, не асимілюючись ні в культурному, ні в демографічному аспекті.

Також як позитивне розглядається перейняття найкращих іноземних напрацювань з відповідною їх імплементацією до вітчизняних соціально-культурних норм – китайська модель трансферу технологій.

Використання такої моделі на державному рівні дозволило не лише подолати тотальну бідність населення і технологічну відсталість країни, але й перенести виробництво частини ВВП в інші країни, взявши частину їх території у концесію.

Також не слід забувати і гасло менталітету населення – «Там де китаєць – там Китай», яке пояснює всі вище викладені особливості краще за все.

Другим за практичною значущістю є японський досвід створення центрів трансферу технологій – симбіоз науки, освіти, виробництва і менталітету населення (рис. 2). Власником інноваційних розробок, створених провідними університетами є японський уряд, який також замовляє і фінансує їх розробку [5–7].

До того ж, у японській моделі менеджменту створено потужний мотиваційний стимул у вигляді коефіцієнту трудової участі, що передбачає при нарахованні заробітної плати враховувати індивідуальні здобутки / прорахунки працівника, множачи його основну заробітну плату на відповідний коефіцієнт.

Відносно рівня економічного розвитку країн, що займають останню п'ятірку рейтингу, можна зазначити,

Таблиця 1

Порівняння країн світу за рівнем ВВП станом на 01 січня 2022 р. (млрд дол.)

№ з/п	Країна	2020	2021	Частка в світі, %
1.	Китай	24 168	27 206	18,56
2.	США	20 894	22 996	15,69
3.	Індія	9 005	10 194	6,95
4.	Японія	5 295	5 607	3,82
5.	Німеччина	4 573	4 888	3,33
...
191.	Каріباتи	0,23	0,25	-
192.	Маршалові Острови	0,21	0,23	-
193.	Палау	0,25	0,23	-
194.	Науру	0,13	0,13	-
195.	Тувалу	0,05	0,06	-

Джерело: систематизовано автором

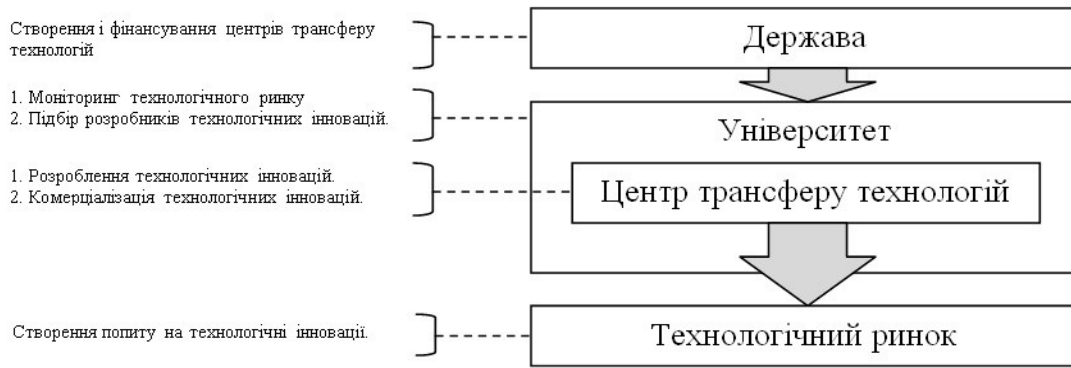

Рис. 1. Китайська модель механізму трансферу технологій і комерціалізації інновацій

Джерело: систематизовано автором

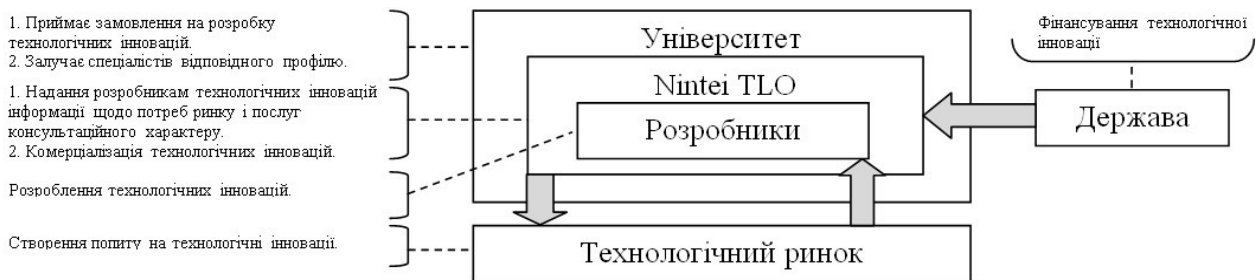

Рис. 2. Японський механізм трансферу технологій і комерціалізації інновацій

Джерело: систематизовано автором

що вони є острівними державами з малою чисельністю населення, є меншими за площею і не мають достатніх природних ресурсів, необхідних для забезпечення стабільного зростання ВВП. Здійснення практики трансферу технологій для даних країн є недоцільним через відносно велику вартість, енерго-, матеріало- і наукомісткість даного процесу. Найбільш вигідним варіантом отримання продуктів технологічного виробництва їх мешканцями є імпорт.

Розглянуті вище причини нерівномірності економічного зростання окрім суто політичних, правових, природно-географічних і технологічних передумов виникнення мають і низку психологічних основ існування. Так, наприклад, не можна порівнювати менталітет мешканців Німеччини, Японії, США і Палау в частині їх відношення до виконання посадових обов'язків. У відповідності до цього фактора у даних країнах різнитимуться:

- тривалість робочої доби;
- розподіл виробничого навантаження на працівника протягом робочого тижня;
- мотиваційні стимули і особистісні мотиваційні пріоритети персоналу;
- рівень відповідальності і ступінь повноважень працівників різних рівнів управління;
- особистісна і загальнокорпоративна продуктивність;
- система оплати праці і преміювання;
- ступінь причетності до загальнофірмової справи (індивідуалізм чи колективізм);
- тривалість часу відпочинку.

Дані фактори є визначальними і разом із системою прямої державної підтримки технологічного розвитку сприяють зростанню ВВП.

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновок щодо наявності певної взаємозалежності, взаємобумовленості і взаємопідтримки факторів зростання ВВП. Графічно даний процес інтеграції можна представити у вигляді структурно-логічної схеми (рис. 3).

Отже, як видно з рис. 3, для того, щоб тій чи іншій країні досягти стабільного економічного зростання і основних макроекономічних показників, потрібна активізація всіх факторів забезпечення виробничо-господарських відносин як на рівні окремо взятої особистості (працівника), так і на загальному макроекономічному рівні. А приклад такої країни як Китай і Японія доводить, що природно-географічні фактори не займають провідного місця серед чинників зростання ВВП.

Висновки. Нерівномірність економічного зростання є ознакою розвитку сучасних світових виробничо-господарських процесів. Корені цього явища слід пов'язувати із історичними, природними і географічними факторами, що є визначальними для товарної спеціалізації тієї чи іншої країни. Але, на даний час, зважаючи на розвиток транспортно-логістичних процесів, наявність ресурсів поступово відходить на задній план, поступаючись можливості їх доставки до регіону (країни) з більш дешевою робочою силою або ж розвитку власного виробництва на основі здійснення зовнішнього трансферу технологій, підкріпленого науково-освітнім комплексом країни.

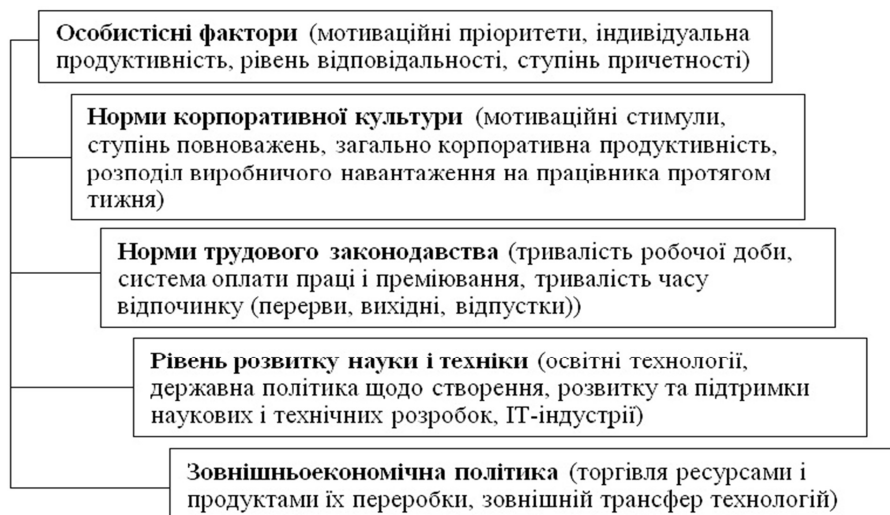

Рис. 3. Ієрархія факторів зростання ВВП

Джерело: складено автором

Список використаних джерел:

1. Івашенко М.В., Руда Д.К. Причини уповільнення зростання світової економіки та світової торгівлі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Випуск 24. Частина 2. С. 33–36.
2. Пустовойт О.В. Економічне зростання України: проблеми та можливості прискорення. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 4. С. 71–92.
3. Смерічевський С. Трансформація економічних процесів в контексті глобалізаційних зрушень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 22. Частина 2. С. 142–148.
4. Хаєцька О.П. Особливості економічного зростання в Україні та світі. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7321> (дата звернення: 05.08.2023).
5. Igami M. Capturing the evolving nature of science, Development of new scientific indicators and mapping of science. OECD Directorate for science, technology and industry, 2007. 210 p.
6. Kodama F. Emerging patterns of innovation sources of Japan's technological edge. Harvard Business School, 1995. 336 p.
7. Toshihiko Mukoyama A. Theory of technology diffusion. Department of Economics Concordia University and CIREQ. April 2003.
8. Zhou P. The emergence of China as a leading nation in science. *Research policy*, 2006. № 35. P. 83–104.

References:

1. Ivashchenko M. V., Ruda D. K. (2019) Prychyny upovilnennia zrostantia svitovoi ekonomiky ta svitovoi torhivli [Reasons for the increased growth of the light economy and light trade]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Series: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 24, no. 2, pp. 33–36. (in Ukrainian)
2. Pustovoit O. V. (2017) Ekonomichne zrostantia Ukrainy: problemy ta mozhlyvosti pryskorennia [Economic growth of Ukraine: problems and possibilities for acceleration]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 4, pp. 71–92. (in Ukrainian)
3. Smerichevskij S. (2018) *Transformaciya ekonomichnih procesiv v konteksti globalizacijnih zrushen* [Transformation of economic processes in the context of globalization shifts]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 22, no. 2, pp. 142–148. (in Ukrainian)
4. Khaietska O. P. (2019) Osoblyvosti ekonomichnoho zrostantia v Ukraini ta sviti [Features of economic growth in Ukraine and the world]. *Efektivna ekonomika*, vol. 10. Available at: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7321> (accessed August 5, 2023) (in Ukrainian)
5. Igami M. (2007) Capturing the evolving nature of science, Development of new scientific indicators and mapping of science. OECD Directorate for science, technology and industry, 210 p.
6. Kodama F. (1995) Emerging patterns of innovation sources of Japan's technological edge. Harvard Business School, 336 p.
7. Toshihiko Mukoyama A. (April, 2003) Theory of technology diffusion. Department of Economics Concordia University and CIREQ.
8. Zhou P. (2006) The emergence of China as a leading nation in science. *Research policy*, no. 35, pp. 83–104.